

Osmdesát let prof. dr. Václava Příhody

Když skončila první světová válka, domnívali se mnozí učitelé i občané nově ustaveného státu, Československé republiky, že všechno školství bude od základu přebudováno tak, aby v něm nezůstalo nic z toho, co by v demokratické republice připomínalo školství rakousko-uherské monarchie. Byli však ve svých nadějích zklamáni. Zejména ti učitelé, kteří s takovým nadšením manifestovali v červenci 1920 na svém prvním sjezdu československého učitelstva a přátel školství v osvobozené vlasti¹⁾ za cestu k nové (dokonce socialistické, jak se na sjezdu často ozývalo) československé škole a byli přesvědčeni, že cesta je volná.

Pro nejednotnost, ba protichůdnost názorů a pro různé politické přístupy a pletichy buržoazních stran, jež začaly svůj zápas proti socialistickému proudu, který v mladé republice stále více sílil, zůstalo školství v pozadí zájmů sil, které se snažily dostat k moci — a k očekávané reformě školy nedošlo. Po řadu dalších let jsme u nás žili ze starého odkazu a ve školství se nic nedělo, i když v čele nového ministerstva školství a národní osvěty stanul jako první ministr představitel sociálně demokratického dělnictva.

Kdo se nechtěl vzdát snah rozvíjet ve svobodném státě nově pedagogickou práci, byli tzv. pokusníci. Někteří z nich už v době monarchie vnášeli do své školní práce nové prvky — mezi nimi svobodu volby vyučovacích metod, celkové uvolnění dosud podvazovaného života dětí ve škole, nové metody vyučování některým předmětům (sloh, estetická výchova), nově chápanou (dobrovolnou, uvědomělou) kázeň dětí ap.

Patřili mezi ně Josef Úlehla s Boženou Hrejsovou, k nimž se připojil i básník a spisovatel Pavel Sula (pseudonym učitele Josefa Sulíka), propagátoři školy volné, dále František Bakule, o jehož maloskalské výchovné a vyučovací pokusy se zajímala široká česká pedagogická obec, Jaroslav Sedlák s Karlem Žitným, kteří v Holešovicích uskutečnili v letech 1922—1927 pozoruhodný pětiletý pokus s výchovou dětí pražského dělnického předměstí, výstižně jej popsali a zanechali trvalý obraz o ušlechtilém snažení tehdejších „průkopníků a novátorů“ pedagogické práce.²⁾ V Holešovicích ve škole U studánky prováděla v tichosti svůj pokus s výchovou dívek, které si vedla od 1. do 5. ročníku (dříve obecné) školy Marie Kühnelová, povoláná v roce 1929 do Nuslí za ředitelku prvního stupně nově otevřené pokusné školy. Učitel Frank Mužík otevřel počátkem školního roku 1921/22 pokusnou třídu, ve které měl šestileté děti, hochy i dívky, a vedl je po tři roky svým nenapodobitelným způsobem. První rok své pokusné

¹⁾ První sjezd československého učitelstva a přátel školství v osvobozené vlasti. Sborník. Redigovali F. Čálek a B. Kádner. Vydáno péčí a nákladem sjezdového výboru ČSOU, Praha 1930.

²⁾ Jaroslav Sedlák: Pět let v pokusné pracovní škole. Dědictví Komenského, Praha 1930. Karel Žitný: Loď se solí. V. Petr, Praha 1931; Dravým proudem života. J. Pospíchal, Praha 1932; Loučení. J. Pospíchal, Praha 1932.

pedagogické práce zaznamenal v deníku, který je cennou informací a pohledem na práci tohoto pedagogického zlepšovatele.³⁾ V Domě dětství v Krnsku u Mladé Boleslavi pečovala od roku 1920 po několik let o sirotky po padlých legionářích trojice vesměs znamenitých pedagogických osobností Ladislav Švarc, Ladislav Havránek a Ferdinand Krch, učitelé-umělci. I pedagogika a výchovná práce byla jim především uměním. Všechno snažení a pokusy učitelských nadšenců, k nimž přistupovali sami nebo ve spolupráci s jedním nebo několika málo pracovníky, dlouho netrvaly. Nejdéle vydrželi kladenští, kde už od počátku školního roku 1919/20 přistoupili k otevření Volné socialistické školy práce, která přes stále sílící nepřízeň prokázala značnou odolnost a byla likvidována až koncem školního roku 1932/33, za poměrů politicky již zcela jiných, než jaké byly v době, kdy byla založena.⁴⁾

Přibližně v období, kdy byly v činnosti pokusné školy a třídy, o kterých se zmiňujeme, vstupoval do „pedagogického ruchu“ dr. Václav Příhoda, dnes osmdesátiletý profesor Karlovy university, nositel medaile J. A. Komenského a Řádu republiky, pocházející ze Sán na Poděbradsku, kde se 7. září 1889 narodil.

Nebýt Obrázků ze staré školy,⁵⁾ napsaných jeho osobitým způsobem, bylo by pro naše čtenáře vhodné uvést některé údaje o životě muže, jenž stál po řadu let v čele pedagogického proudu u nás. Vyvolal v život školský útvar, který byl nejlepší, jaký bylo možno v podmínkách třídní společnosti vytvořit.

Václav Příhoda začal psát na pedagogická témata od počátků dvacátých let. Byl v té době profesorem němčiny a francouzštiny na reálkách v České Třebové (do roku 1922) a od roku 1924 na Kladně. V letech 1922/24 a 1925/26 byl na studijním pobytu ve Spojených státech amerických, kde se obeznámil se stavem vědecké práce v pedagogice i se způsobem praktické činnosti výchovné, seznámil se s vedoucími osobnostmi americké pedagogické vědy (J. Deweyem, E. L. Thorndikem, F. H. Giddingsem aj.). Amerika, její způsob života, technika, věda i styl amerického vědeckého myšlení dr. Václava Příhodu zcela zaujaly — snad jenom Bertý Ženatý byl stoprocentnějším Američanem.

V Americe připravil i svou knižní práci Psychologie a hygiena zkoušky,⁶⁾ v níž se jasně odrážejí znalosti použití nových výzkumných metod, zejména kvantitativních, jež Václav Příhoda dokonale ovládl. Práce byla přijata Karlovou universitou jako habilitační a Příhoda, který se vrátil v létě 1924 domů, byl ustanoven profesorem na státní reálce v Kladně a zároveň přednášel na universitě v Praze, kde byl jmenován docentem. Listujeme-li dnes, po odstupu tolika let, v knize, v níž autor zkoumal zkoušky a zkoušení — problém, který zůstal problémem dosud, poznáváme její trvalou hodnotu. Nebude myslím na škodu uvést Příhodovu poznámku z doslovu, v němž shrnuje stručné závěry studie. Praví, že maturita, zejména ústní, působí zkoušeným žákům velmi značnou únavu a že by toto poznání mělo vést k zrušení maturity v nynější podobě. „Je úlohou university vybrati si odbornými zkouškami studenty, schopné práce vědecké v určitém směru“, píše doslovně.

Článek dr. Václava Příhody „Jednotná škola. Její možnosti dnes

³⁾ Frank Mužík: Rok v pokusné škole. Náš směr, Praha 1922.

⁴⁾ František Náprstek: Chceme socialistické školství v Československé republice! Stanislav Klika, Praha 1920.

⁵⁾ Obrázky ze staré školy. Vzpomínání Václava Příhody, připravily Učitelské noviny k jeho osmdesátinám. Učitelské noviny, XIX, 1969, čís. 20, 21—22, 23, 24, 25, 26, 27.

⁶⁾ Václav Příhoda: Psychologie a hygiena zkoušky. Dědictví Komenského, Praha 1924.

⁷⁾ Václav Příhoda: Jednotná škola. Její možnosti dnes a zítra. Školské reformy, X, 1928, 1-8.

a zítra“⁷⁾ napsaný v roce 1928, unesl do života devětatřicetiletého docenta Karlovy university okolnosti tak nové, že do budoucna jeho život svou intenzitou velmi ovlivnily. Článek měl v pedagogickém (i politickém) světě mocný ohlas. Někteří (Stanislav Vrána) píše⁸⁾, že se jím zahajuje reformní proces v dějinách české pedagogiky, jiní (Fraňo Musil) mluví o tom,⁹⁾ že se vystoupením dr. Václava Příhody mění celé pojetí a celá struktura naší poválečné didaktiky a do české školy se valí proud nových myšlenek jako lavina.

Docent dr. Václav Příhoda dovedl pro ideu jednotné školy strhnout a získat nejlepší pedagogy, většinou učitele, kteří studovali na Škole vysokých studií pedagogických, kde od roku 1926 působil. Ústý Ladislava Hanuse ho učitelstvo požádalo, aby se postavil do čela Reformní komise Školy vysokých studií pedagogických v Praze. Spolu s Hanusem a s ostatními členy Reformní komise položil Příhoda základy reformních škol, vydal i jejich organizační a učební plán,¹⁰⁾ informativní a závaznou směrnici, potřebnou jako doklad k žádostem o povolení těchto škol, jak praví v úvodních slovech k brožuře tajemník komise Ladislav Hanus. Zakladatelé reformních škol předpokládali, že postupným rozšiřováním reformních škol se dojde ke školské reformě v republice, a velmi trvali na tom, aby organizační a učební plán reformních škol byl dodržován a tím zajištěna jejich jednotná orientace. Každé jeho porušení znamenalo by poškození reformní myšlenky, upozornili v úvodních slovech k plánu.

Reformní školy, otevřené počátkem školního roku 1929/30 v Praze (v Nuslích, v Michli a v Hostivaři), v Humpolci a ve Zlíně, začaly prakticky uskutečňovat myšlenku jednotné školy a slibně se rozvíjely. Učitelé, kteří se rozhodli na nich působit, nelitovali času a námahy na četné semináře, na kterých je většinou Příhoda sám uváděl do nových pracovních forem a metod, které považoval za vhodné právě pro reformní školy.

Kolem reformních škol se rozvinul velmi čilý ruch, kterého se účastnili i učitelé, kteří na těchto školách nepůsobili. Některá metodická a výchovná zdokonalení a opatření reformních škol (metoda globálního čtení, používání testů, žákovská samospráva) přešla záhy i do praxe ostatních škol. Mezi učiteli vznikl do té doby nebývalý zájem o prohlubování vlastní pedagogické práce.

Zásady školské reformy pronikly záhy i na Slovensko a byly i tu otevřeny pokusné školy, např. v Trnavě. Horlivým propagátorem reformního snažení, zejména globálního čtení, byl tamní okresní školní inspektor Fraňo Musil.

Četné osvědčené výsledky práce reformních pokusných škol byly převzaty i do osnov pro školy obecné a měštanské.

Učitelé pokusných škol udržovali spojení s učitelstvem ostatních škol v celé republice. Jezdili přednášet na tzv. pedagogické dny, pořádané zpravidla měsíčně okresními učitelskými organizacemi (L. Žofková, M. Drástová, V. Medonos, J. Korejs, K. Čondl, dr. J. Nykl, S. Vrána, V. Konvička, F. Musil a mnozí jiní byli častými referenty na těchto okresních pedagogických svátcích učitelstva), kde informovali o výsledcích svých pokusů s vyučováním na školách, západem pro věc učitele strhovali a získávali je pro školské reformy. Školy se postupně přizpůsobovaly novým potřebám a otázky školské reformy se stávaly samozřejmé.

Za celkem nedlouhou dobu svého trvání (1929—1939) zanechaly reformní pokusné školy velmi znatelnou stopu za svou práci a byly po šesti letech od

⁸⁾ Václav Příhoda: Život a dílo českého pedagoga. Sborník. Uspořádali Karel Čondl a Stanislav Vrána. Česká grafická Unie, Praha 1939, str. 62.

⁹⁾ Dto, str. 83.

¹⁰⁾ Organizační a učební plán reformních škol. Podle návrhu Školy vysokých studií pedagogických v Praze. Knihovna ŠVSP v Praze, svazek 3, nákl. ŠVSP, Praha 1930.

svého zániku nemalou podporou v úsilí o vybudování jednotného školského systému v osvobozeném státě, které bylo korunováno v roce 1948 přijetím zákona o základní úpravě jednotného školství.¹¹⁾

Odkaz pokusných a reformních škol I., II. i III. stupně (obecných, Komeňia, Athenea) čeká ještě na své zhodnocení. Nedávná výstava materiálů a dokumentů o pokusných školách v Československu v období 1918—1938, uspořádaná v Pedagogickém muzeu J. A. Komenského v Praze, ukázala, že pokusné a reformní snažení učitelstva je jednou z krásných kapitol v dějinách československého školství. (A jestliže po letech bylo na učitele bývalých reformních a pokusných škol vrženo označení „reformisté“, šlo buď o omyl, nebo o nesprávný přenos výrazu z oblasti ideologické, kde znamenal oportunistický směr v dělnickém hnutí, zatímco v oblasti pedagogické šlo o dosažení lepšího stavu, než byl předchozí. Dokazuje to mimo jiné i početná účast učitelů-komunistů na díle školské reformy.)

V době zvýšené činnosti ve školství a pedagogice se ukázalo, jak nezbytné je dokonalejší vzdělání pro učitele, než jakého se jim dostává na učitelských ústavech. Učitelstvo samo se tu exponovalo nejvíc. Zklamáno i v této věci (vysokoškolské vzdělání), sáhlo k svépomoci a zřídilo si s přispěním ústředních učitelských organizací Školy vysokých studií pedagogických, na nichž studovali učitelé v činné službě o sobotách a nedělích. Po letech byly zřízeny soukromé dvouleté pedagogické akademie, jež podnítily nakonec i stát, že se odhodlal k podobnému činu otevřením státních jednoletých pedagogických akademií. To vše nebylo však uspokojivé řešení. Toho si byl velmi dobře vědom i V. Přihoda.

V roce 1937 vyšla jeho kniha Vědecká příprava učitelstva,¹²⁾ ve které rozvádí svůj návrh na vzdělávání učitelů na pedagogických fakultách vysokých škol. Tak bude nejlépe zajištěna příprava budoucích učitelů na vědecké úrovni. Lze se domnívat, že pro rychlý spád událostí u nás, které od té doby následovaly, upadl podnětný obsah Přihodovy studie za okupace v zapomenutí a v době, kdy po osvobození opět ožily hlasy po vysokoškolském vzdělání učitelů a po vydání dekretu presidenta republiky o vzdělávání učitelů na vysokých školách se začalo s jeho přípravami, nabyly vrchu odlišné názory. Není možno v tomto článku posoudit, z kterých důvodů se tehdy mluvilo o dvou koncepcích — Chlup a Přihoda. Od vydání zmíněného dekretu o vzdělávání učitelů na vysokých školách je však jisté, že tuto zásadu si nikdo nedovoluje brát v pochybnost a kde k jejímu porušení došlo (zrušení vysokoškolského vzdělání učitelek mateřských škol, učitelstva škol I. stupně a zřízení pedagogických škol a gymnasií pro tyto učitelské kategorie), nutně musilo dojít k její reparaci nebo k ní ještě dojde (u učitelek mateřských škol). Bylo, ukazuje se, závažným nedostatkem, že nedošlo k sjednocení názorů naší vedoucí pedagogické dvojice v této otázce.

Profesor dr. Václav Přihoda byl tu v roce 1945 pohotově s knihou „Idea vysokého učení“¹³⁾, v níž rozvádí svou myšlenku pražské jednotné university, velkého universitního města i s vymezením jeho budoucího umístění, jak je určil jeho spolupracovník, známý a úspěšný projektant zdařilých školních budov ing. arch. V. Velvarský. Tak by byl učiněn konec nehospodárné směsi rozmanitých ústavů pražských vysokých škol a vysoké školství by bylo vybudováno jako nejvyšší, čtvrtý stupeň našeho jednotného školského systému. Zmiňujeme se o této studii

¹¹⁾ Zákon ze dne 21. dubna 1948, č. 95 Sb., o základní úpravě jednotného školství (školský zákon).

¹²⁾ Václav Přihoda: Vědecká příprava učitelstva. Dědictví Komenského, Praha 1937.

¹³⁾ Václav Přihoda: Idea vysokého učení. Práce, 1945.

proto, že vzhledem k stále složitější situaci, která vzniká nikoliv důsledně řízeným růstem vysokého školství, nutně se k obsahu Příhodovy práce vrátíme.

Loni v besedě s redaktory Učitelských novin Václav Příhoda poznamenal, že provedl s pedagogikou rozvod „od stolu i od lože“.¹⁴⁾ Bylo tomu tak. Netroufal bych si však posoudit, nakolik bylo toto rozhodnutí správné — i když je zároveň třeba vidět, jaké obohacení z toho měla jiná věda, psychologie (i pedagogická), kdybychom vyjmenovali jenom řadu objemných spisů, které za tu dobu napsal. Jejich zhodnocení jistě provedou pracovníci k tomu povolání.

Chtěli jsme v článku, vyvolaném osmdesátými narozeninami profesora dr. Václava Příhody, kterých se dožil v znamenité svěžesti a elánu, připomenout jeho významné místo, jež zaujal v české pedagogice. Ještě dnes rozvlnují jeho kritické, někdy tvrdé šlehy a připomínky, i tak dost zčeřenou hladinu našeho pedagogického života. Nikoli se všemi je třeba souhlasit. Takový byl Příhoda vždy a tak otevřeně jsme ho přijímali. Do dalších let mu přejeme hodně zdraví a zdaru.

Josef Novotný

Doc. dr. MIROSLAV KOŘÍNEK, CSc., Praha:

KE SLOVENSKÉ VARIANTĚ NÁVRHU KONCEPCE ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Slovenská pedagogická veřejnost měla dost příležitostí seznámit se s návrhem koncepce základní školy v několika dokumentech. Základními z nich jsou studie řešitelského kolektivu VÚP v Bratislavě pod vedením doc. dr. Jána Mikla, CSc. „K otázkám přestavby základního vzdělávání“, „Návrh obsahu (učebních osnov) základnej školy“ a 29 stránkový výtah ze studie o otázkách přestavby základního vzdělání. Obdobnou funkci má také článek k této problematice, uveřejněný i v českých „Učitelských novinách“, č. 27—28 ze dne 26. VI. 1969.

Širší pedagogickou veřejnost bude patrně zajímat, v čem spočívají odlišnosti slovenské varianty návrhu nové koncepce základní školy. Toto porovnání totiž nemusí mít jen informativní význam. Slovenské zpracování návrhu nové koncepce základní školy totiž v základě navazuje na obsáhlé elaboráty VÚP v Praze k této problematice a vychází ze stejných východisek a základních principů přestavby základního vzdělání, avšak na druhé straně překračuje rámec daný odlišnostmi, jež vyplývají z lokálních podmínek stavu a rozvoje škol na Slovensku.

Je to zřejmě proto, že autoři slovenské varianty návrhu měli možnost z elaborátu pražského VÚP nejen vyjít, nýbrž zaujmout k němu stanovisko (aniž si to snad kladli za svůj cíl).

Ve stručnějším zpracování slovenské varianty také mohla lépe vyniknout základní myšlenka nového pojetí základního vzdělání, tj. jeho orientace především na rozvoj poznávacích schopností žáků a na zdůraznění výchovné stránky vyučování. Zvláštní důraz je pak právem položen na propracování obsahu vzdělávání na I. stupni základní školy zejména v souvislosti se změnami, ke kterým dochází s rostoucí bohatostí zkušeností, s nimiž děti v současné době vstupují do školy.

Jsem přesvědčen, že i česká pedagogická veřejnost uvítá některé změny v návrhu slovenské varianty učebního plánu právě pro nižší ročníky základní školy. Tyto změny jsou patrně odůvodňovány specifickými podmínkami slovenského školství především ze zdvořilosti. Snaha po odstranění neúměrně vysoké členitosti učebního plánu základní školy spojováním blízkých učeb-

¹⁴⁾ Hovoříme s Václavem Příhodou o současných otázkách. Učitelské noviny, XVIII, č. 15, 11. 4. 1968.